

Gruzínsko-ruský konflikt – hledání souvislostí

Autor: Adolf Novotný

1. Příčiny a výsledky války

Ruská vojska byla na území Gruzie na základě mezinárodních dohod od roku 1992 v J. Osetii a od roku 1994 v Abcházii se statutem a odpovědností mírových sborů Společenství nezávislých států (SNS) a OSN (UNOMIG). Na základě dalších smluv má Rusko v Gruzii vojenské základny s exteritoriálním statutem.

Potom, když Gruzie při svém pokusu v roce 1994 obsadit Cchinvali, utrpěla porážku, začala horečně zbrojit: v roce 2003 činil gruzínský vojenský rozpočet 30 milionů dolarů, v roce 2005 200 milionů dolarů a v roce 2007 již dosáhl výše 1 miliardy dolarů. Začala být budována armáda v počtu sto tisíc mužů, vyzbrojená zbraněmi z Izraele, Ukrajiny, Bulharska, České republiky a dalších zemí. Byly vybudovány nové vojenské základny na bázi západních vzorů a systém velení byl přebudován na bázi moderních navigačních systémů. Podle mluvčího Pentagonu bylo v oblasti Tbilisi umístěno přibližně 130 amerických vojáků a civilních pracovníků dodavatelských firem.

Podle ruského ministerstva obrany Gruzie získala 206 tanků, 186 obrněných vozidel, 79 děl, 25 helikoptér, 70 houfnic, deset protiraketových systémů, čtyři bojová letadla, osm izraelských bezpilotních letadel a další zbraně. Existují plány na dodávky dalších 145 obrněných vozidel, 262 děl a houfnic, 14 bojových letounů včetně čtyř letounů Mirage-2000, 25 bojových helikoptér, 15 amerických letounů Black Hawk, šesti protiraketových systémů.

Naproti tomu možnosti armády Jižní Osetie byly velmi omezené, protože je po řadě konfliktů značně vylidněná. Žije v ní jen okolo 30 tisíc obyvatel a její možnosti mobilizovat do zbraně jsou omezené (zhruba 5 tisíc mužů). Nemůže se měřit ani s výzbrojí gruzínské armády. Osetinci nemohou v podstatě vůbec samostatně bojovat, a proto otázka bezpečnosti země se musí opírat o sílu ruské armády.

Z toho vyplývala i šance Gruzie – s pomocí speciálních jednotek provést rychlý úder a zničit nejvyšší politické a vojenské velení Jižní Oseti, což vyžadovalo naprostou překvapivost útoku. Krátce poté, co Gruzie vyhlásila příměří, bylo spící město Cchinvali napadeno salvami raketometů a palbou těžkých zbraní. Plán vyžadoval rychlý postup k Rokskému tunelu s cílem ho zablokovat dříve, než jím projdou ruské posily. Bylo plánováno jeho vyhození do vzduchu s cílem zpomalit postup ruských vojsk. Plán se v žádném případě neohlížel na civilní oběti.

Dosud se problém tzv. nepřiznaných území řešil buď vojenskou silou: buď metropole jednoznačně vojensky zvítězila (Srbská Krajina, Čečensko); nebo metropole uznala nezávislost (Východní Timor); nebo problém na desetiletí „zamrzl“ (severní Kypr). Ještě se však nestalo, aby se metropole pustila do války a prohrála ji i podruhé. Gruzie vycházela z toho, že Rusko se ocitne v dilematu: při použití síly se dostane do pozice agresora a když nebude reagovat, zradí své nejbližší spojence.

Gruzínské vedení dále podlehlo představě, že má nejlépe vyzbrojenou armádu v postsovětském prostoru a než se Rusko rozhodne, bude mít oblast pod kontrolou a Rusku nezbude nic jiného, než se smířit se ztrátou tohoto území. V červenci 2008 bylo v Gruzii zahájeno společné cvičení americké vojenské pěchoty (1200 amerických vojáků z bývalé sovětské vojenské letecké základny Vaziany), gruzínské armády (800 vojáků) a menší počet vojáků Arménie, Ázerbájdžánu a Ukrajiny pod názvem "Okamžitá odpověď" - Immediate Response 2008.

Gruzínské vedení však hrubě podcenilo svého protivníka. Všechno svědčí o tom, že ruská armáda toto střetnutí očekávala. Jednotky 58. armády ve stejné době prováděly cvičení "Kavkaz 2008" s cílem procvičit koordinaci velení severokavkazského vojenského okruhu, Pskovské pozemní divize, 4. armády vzdušných sil a vzdušné obrany, námořní základny v Novorossijsku, elitních jednotek kaspické flotily, které prováděly výsadek v černomořských přístavech (Abcházie), pohraničnicků a speciálních policejních jednotek – celkem asi 8 tisíc vojáků, 700 vozidel, víc než 30 letadel a helikoptér.

Gruzínští vedoucí představitelé i přes vojenskou porážku však neustále slibují svým občanům, že za pomoci svých „západních přátel“ dosáhnou velké vítězství nad Ruskem v diplomatické oblasti. Problém je v tom, že gruzínský národ jako celek ještě plně nechápe rozsah katastrofy, která postihla jejich zemi:

- ztráta gruzínských enkláv v J. Osetii a kontroly nad Kotorským údolím (Abcházie);
- použitím silové varianty řešení konfliktu Gruzie jednou provždy ztratila možnost obnovit mírové rozhovory o statusu těchto území – tzn. jejich návrat je možný jen v důsledku nové války;
- neexistuje žádná možnost návratu gruzínských jednotek do zóny konfliktu – tzn. jednoznačné a objektivní odtržení Abcházců a Osetinců od Gruzie;
- Gruzie byla vržena nejméně deset let nazpět ve svém ekonomickém a vojenském rozvoji. Byla poškozena infrastruktura země. Je nutno znovu začít budovat armádu, ale bez garancí obnovy její bojeschopnosti, protože byl nanesen úder i duchu armády, která byla nucena ustupovat a odhazovat zbraně;
- ve světě byla narušena důvěra ve schopnost Gruzie zabezpečit bezpečnost koridoru pro dopravu ropy přes své území. V době konfliktu Ázerbájdžán úplně zastavil export ropy a plynu přes gruzínské území;
- postválečná impotence gruzínské vlády může způsobit aktivizaci jižních regionů obydlených Armény a Ázerbájdžánci. Mohou vzniknout další odstředivé procesy v Borčali, kde Ázerbájdžán a Turecko vyvíjejí velkou hospodářsko-ekonomickou a humanitární činnost;
- asi 12 tisíc gruzínských utečenců se může stát zdrojem sociálního napětí;
- vnitropolitická situace v Gruzii bude v nejbližším období velmi napjatá, ale Saakašvili již nebude mít k dispozici zdroje na potlačení opoziční většiny.

Výsledky války na Kavkaze však nejsou omezeny jen na tento region. Konkrétní cíle Ruska nemají ani krátkodobý charakter a jsou cílevědomě zaměřeny do budoucnosti. Patří mezi ně především:

- vytlačení gruzínských jednotek a ukončení suverenity Gruzie nad J. Osetií a Abcházíí – což již bylo dosaženo;
- „změna režimu“ v Gruzii, tj. svržení prezidenta M. Saakašviliho a vytvoření vlády, která zaujme vůči Rusku pozitivnější vztah;
- nedopustit vstup Gruzie do NATO a vyslat silný signál Ukrajině o tom, že její úporná snaha o členství v NATO může být příčinou vzniku nepokojů na Krymu, kde žije mnoho ruských občanů a potenciálně i příčinou rozdělení země;
- změna poměru sil na Kavkaze, především co se týče strategických ropovodů a transportního koridoru mezi Kaspickým a Černým mořem prostřednictvím vojenské kontroly nad Gruzii;
- vytvoření vlastní sféry vlivu na územích bývalého Sovětského svazu – při nutnosti i s použitím síly.

2. Mediální válka

Jako důležitý geopolitický faktor se znovu představila média. Ukázalo se, že Rusko se sice umí pohybovat na poli válečném i v diplomatických salonech, nikoliv však v džungli západních sdělovacích prostředků. Zvláštní roli sehrály CNN a BBC. Analýzu nahradila propaganda. Snahy vymazat vzpomínky na první den války vyvrcholily hysterickými reportážemi CNN ukazujícími ruské obrněné kolony řítící se na Tbilisi – a to určitě jen náhodou v okamžiku, kdy v Bruselu zasedli ministři zahraničních věcí EU.

Ruský ministr zahraničí Lavrov shrnul tento problém slovy: „Události posledních týdnů poskytují také bohatý ilustrační materiál o tom, je-li možné reálně prohranou válku na bojišti vyhrát v oblasti virtuální reality informačních prostředků. Současně je to i otázka o morálním základu mezinárodních vztahů, o tom, že morální normy by neměly být jen abstraktními kategoriemi ve světové

politice. Také o tom, co je důležitější – pravda nebo umění lhát z obrazovek televizorů a neustále transportovat lež do celého světa?“

Prezident ČR V. Klaus to vyjádřil jako vždy precizněji: „Toho, co se stalo v Gruzii, se doslova hrozím. Tím mám na mysli jak věc samu, tak to, **jak je politicky a mediálně uchopena a interpretována**....Pokud pravdivě neřekneme, kdo konflikt začal a co tím sledoval, spravedlivé a trvalé řešení nenalezneme. Jenom budeme na další a další výbušná místa ve světě umisťovat vojenské "mírové" sbory (Irák, Bosna, Kosovo, Dárfúr), které problémy pouze konzervují. Neřeší je a odkládají je na pozdější dobu.....Není možné lhát sobě a veřejnosti. Nevyplatilo se to v Iráku, na Balkáně a na dalších konfliktních místech, nevyplatí se to ani v Gruzii. Je to nejenom pokrytecké, ale ze všech hledisek i velmi nebezpečné....Je alarmující a smutné, když vidíme, že zahraniční angažovanost nesleduje řešení útrap místního obyvatelstva, ale své vlastní strategické cíle“.

Příčiny slabé působnosti ruských médií:

- předpojatý vztah k Rusku, který byl zformulován již v minulosti – zčásti oprávněně, ale ve značném stupni i neoprávněně. Změnit jednou nebo několika informačními kampaněmi takovou hloubku odvěkých stereotypů však není možné;
- při střetnutí dvou různě silných protivníků vždy převládne instinktivní reakce – sympatie jsou na straně malého a slabého. I když se to netýká jen vztahu Ruska k jeho sousedům, v tomto případě působily úplně nesrovnatelné rozměry obou protivníků velmi silně;
- principy fungování médií – pro americké televizní stanice není žádnou novinkou typické nepochopení událostí mezi vzdálenou Gruzii a jakousi Jižní Osetií, kterou nikdo nezná. Obraz, jak ruské tanky vstupují na území Gruzie a amerického prezidenta, který hovoří o ohrožení gruzínské demokracie – to je silně působící informační podnět;
- Gruzie za pomoci západních médií velmi dlouho a pečlivě budovala svůj obraz „květu demokracie v bouřlivém světě totalitarismu“.

3. Gruzínské Kosovo

Jestliže zjednodušeně zaměníme Osetii za Kosovo, Gruzii za Srbsko a Rusko za Západ, tak se ve své podstatě situace jeví jako prakticky identická. Identická je i používaná slovní zásoba: v Kosovu také šlo o separatismus a samovyhlášení státu; Rusko obviňovalo Západ za nepřiměřené použití síly; Západ naopak obviňoval Rusko v podpoře srbské agrese. V jednom i druhém případě iniciátoři rychlé války počítali s podporou: Milošević s podporou Moskvy, Saakašvili s podporou Washingtonu. V jednom i druhé případě přišlo vystřízlivění: „hlavní přítel“ nebyl ochoten zahájit třetí světovou válku podporou svého malého spojence.

První čelil partyzánské válce, druhý odtržení části území na základě jihoosetského referenda. První spustil protipovstaleckou operaci, která byla Západem prezentovaná jako etnická čistka a po útoku NATO Západ novou etnickou čistku přinejmenším toleroval. Druhý nasadil těžkou výzbroj s plošným účinkem proti sídelní aglomeraci a podle jihoosetských informací, jeho jednotky masakrovaly civilisty.

Přes společnou jevovou stránku je však analýza příčin konfliktu z pohledu Ruska komplexnější:

- vojenské tažení NATO v Kosovu proběhlo bez mandátu OSN;
- ustavilo precedent, podle něhož k zahájení války není třeba svolení OSN a válku lze legitimizovat pouze rozhodnutím NATO;
- tím se NATO změnilo z vojenské aliance v jakési „quasi-OSN“, které převzalo právo rozhodovat o tom, zda je třeba intervenovat a intervenci nejen provést, ale i stanovit její výsledek.

NATO bylo konceptuálně transformováno z vojenské síly na regionální mnohonárodní uskupení s odpovědností za udržování regionálního pořádku a to i uvnitř hranic států, které nejsou jeho členy. I když OSN akci nepodpořilo, ukázalo se, že stačí souhlas Rady NATO. Z tohoto důvodu Rusko považovalo útok za jednostranný a špatně zdůvodněný čin protiruské aliance namířený proti jeho spojenci. Tehdejší ruský prezident Boris Jelcin však nebyl připraven podstoupit větší konfrontaci a nebyl ani v situaci ji podstoupit.

Protože bombardování nedonutilo Srbsko kapitulovat a NATO nebylo připraveno k pozemní invazi do Kosova, Západ se obrátil na Rusko s žádostí, aby vyjednálo ukončení bojů. Přijatá dohoda obsahovala tři body: Západ ukončí bombardování; srbská armáda se stáhne a bude nahrazena mnohonárodními silami zahrnujícími i ruské jednotky; účast ruských jednotek v mnohonárodních silách bude představovat garanci srbských zájmů a suverenitu Srbska.

Rusko však v té době nikdo nebral vážně a na ruské jednotky se nepohlíželo jako na součást mírové operace ani jako na součást rozhodovacích struktur v Kosovu. Rusko se proto cítilo hned zrazeno dvakrát - samotnou válkou i mírovým uspořádáním. Kosovská válka přímo ovlivnila pád B. Jelcina a nástup V. Putina a způsobila obrat v ruské politice. Protože při rozhodování v NATO Rusko nemělo právo veta a ani se k němu nemohlo vyjadřovat, zákonitě začala být nová role NATO považována za přímou výzvu ruským zájmům.

Také probíhající rozšiřování NATO do prostoru bývalého Sovětského svazu a příslib začlenění Ukrajiny a Gruzie byly interpretovány v termínech kosovské války:

- rozšiřování NATO představuje další vylučování Ruska z rozhodovacích procesů;
- NATO si rezervuje právo Kosovo zopakovat, pokud dojde k názoru, že to vyžadují lidská práva nebo politická nutnost;
- NATO si v regionu rezervuje roli OSN pro sebe a snaží se rozšířit okruh své působnosti na celé nejbližší okolí Ruska.

V květnu 2008, sice bez většího zájmu médií, proběhla konference v Jekatěrinburgu, na které ministři zahraničí Indie, Ruska a Číny vydali společné prohlášení ke Kosovu a mimo jiné v něm stojí: „...naše zásadní pozice spočívá v tom, že jednostranné vyhlášení nezávislosti Kosova protirečí rezoluci RB č. 1244. Rusko, Indie a Čína vyzývají Bělehrad a Prištinu, aby dokončily rozhovory v rámci mezinárodního práva, a doufají, že bude dosaženo dohody o všech problémech tohoto srbského území.“

Rusko se také jasně vyjádřilo, že nepřijímá myšlenku, podle které je kosovská nezávislost jediná možnost a že na ni pohlížejí jako na nový **precedent**, který mohou následovat další subjekty. Evropa a Spojené státy však všechny ruské argumenty ohledně Kosova odmítly. Tím jen znovu potvrdily, že neberou Rusko ani jeho názory vážně.

Znamená to, že faktory, které jsou v pozadí rusko-gruzínské války, mají hluboké kořeny nejen v geopolitice, ale že jim také nelze porozumět bez pochopení otázky Kosova. Ta dala Rusku významnou lekci: **když Západ může provést invazi do suverénního státu bez požehnání Rady bezpečnosti, proč ne Rusko?**